

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СЕЛА НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

SOCIAL AND ECONOMIC VILLAGE'S DEVELOPMENT'S INFLUENCE ON THE LIVING STANDARDS OF THE REGION

Володимир ЛАГОДІЄНКО,
доктор економічних наук,
Миколаївський державний
аграрний університет

Volodymyr LAGODIYENKO,
PhD Economics,
Mykolayiv State
Agrarian University

Олена БОДНАР,
Миколаївський державний
аграрний університет

Olena BODNAR,
Mykolayiv State
Agrarian University

Зміна політичної системи та реформування соціально-економічних відносин в Україні, на жаль, негативно позначилися на вітчизняному сільському господарстві. У ході інституційних перетворень були ліквідовані колгоспи, радгоспи, які фактично виконували роль селювотворюючих підприємств та здійснювали будівництво й обслуговування об'єктів житла, комунальної та побутової інфраструктури в сільських населених пунктах. Ці обставини не могли не відбитися на умовах життєдіяльності та якості життя сільських жителів. Сьогодні в сільській місцевості житлові умови гірші, ніж у місті, менш розвинений комплекс соціально-побутових послуг, нижчий рівень заробітної плати, менш сприятливі умови для розвитку освіти та проведення дозвілля. Такий стан справ призводить до непрестижності села та неперспективності сільського господарства.

Проблеми соціально-економічного становища українського села, демографічних, культурно-освітніх трансформацій, які відбуваються нині там, постійно були і перебувають (хоча й набагато менше, ніж раніше) у сфері наукових інтересів багатьох дослідників.

Разом з тим проблеми впливу соціально-економічного розвитку села на сучасний рівень життя сільського населення, підвищення його ролі в суспільному житті майже не досліджуються.

Мета наукового дослідження полягає у вивченні поточного стану соціально-економічного розвитку села й обґрунтуванні концептуальних підходів до вирішення проблем покращення умов життєдіяльності сільського населення Миколаївської області.

Територія Миколаївської області становить 24585,5 км². На початок 2010 року на території області проживало 1189516 осіб, з них 32,3% – сільське населення. Найбільша кількість сільських жителів – у Первомайському районі (93,1% населення – сільське), а найменша – у Новобузькому (50,9% сільського населення) [1, с. 25].

За даними Головного управління статистики у Миколаївській області, станом на 1.01.2010 в Миколаївській області налічувалось 894 сільських

населених пункти [1, с. 26]. За різноманітних перетворень, які відбуваються у поселенській мережі (створення нових, роз'єднання, об'єднання, зняття поселень з обліку тощо), їх кількість постійно зменшується: якщо в 1990 році в Миколаївській області було 916 сільських населених пунктів із середньою чисельністю жителів 495 осіб, то на сьогодні кількість населених пунктів скоротилася на 22 одиниці, причому істотно скоротилася й середня чисельність їх жителів (на 65 осіб, або на 13% порівняно з 1990 роком).

Нинішнє зменшення кількості селян відбулося головним чином внаслідок природного скорочення населення – перевищення смертності над народжуваністю (табл. 1).

За досліджуваний період кількість народжених Миколаївщини щороку збільшується, проте природного приросту сільського населення ще не відбувається.

Разом з тим в останні роки активізувалося міграційне скорочення чисельності сільських жителів: якщо в 1990 із села виїхало на 0,2 тис. осіб більше, ніж туди приїхало на постійне місце проживання, то в 2005 – на 2,3 тис., а в 2009 – на 0,1 тис. осіб більше [1, с. 273].

На початок 2002 року серед сільського населення Миколаївщини частка тих, кому 60 і більше років, становила 22,1%, на початок 2010 – 20,6%, що за міжнародними стандартами свідчить про високий рівень демографічної старості [1, с. 355].

Упродовж останніх 15-20 років село зазнало не лише значних демографічних втрат, а й занепаду виробничої сфери, зокрема сільського господарства. За даними обстежень сільських населених пунктів, постійно зростає кількість сіл, у яких відсутні об'єкти господарської діяльності.

Виробництво валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств Миколаївщини зменшилось порівняно з 1990 роком і становило від його рівня: в 1995 році – 58,2%, в 2000 – 41%, в 2005 – 57,1%, в 2009 – 69,2%. Отже, впродовж останніх років спостерігалися певні позитивні зрушення, проте їх результати поки що набагато відстають від того, що було на початку здобуття незалежності Україною. Розвитку агропромислового

Таблиця 1. Природний рух населення в сільській місцевості Миколаївської області у 2000-2009 роках, тис. осіб

	2000	2001	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість народжених	4,1	3,9	3,8	4,4	4,6	4,9	4,8
Кількість померлих	7,8	7,5	7,8	7,4	7,7	7,6	7,9
Природний приріст (скорочення)	-3,7	-3,6	-4,0	-3,0	-3,1	-2,7	-2,1

У статті проаналізовано сучасний стан об'єктів соціально-економічного розвитку, досліджено вплив соціально-економічного розвитку на умови життєдіяльності й можливості розвитку сільського населення Миколаївської області.

The present-day state of social and economic objects' development is analyzed in the article; the influence of social and economic development on the terms of vital functions and the development possibilities of rural population of the Mykolayiv region is investigated.

Таблиця 2. **Обладнання житлового фонду Миколаївської області, на 01.01.2010, %**

Питома вага загальної площі у житловому фонді, обладнаній	Обладнання міського житлового фонду	Обладнання сільського житлового фонду
– водопроводом	74,9	32,2
– каналізацією	74,6	23,2
– опаленням	77,7	39,1
– газом	86,8	91,0
– гарячим водопостачанням	70,2	19,0
– ваннами (душовими)	70,2	18,8
– підлоговими електроплитами	6,2	0,2

комплексу заважає наявність ряду дуже складних проблем, не лише тих, які перейшли у спадок від старої адміністративної системи, а й тих, що стали наслідком помилок у його реформуванні, недостатньої послідовності у його здійсненні. До таких проблем необхідно віднести насамперед деформацію структури сільськогосподарського виробництва. Якщо на початку незалежності в Україні основним постачальником сільськогосподарської продукції були сільськогосподарські підприємства (76,5% продукції сільського господарства), то в 2009 році 50,6% продукції галузі було вироблено вже господарствами населення [1, с. 127]. Така переорієнтація сільськогосподарського виробництва спричинена, з одного боку, занепадом сільськогосподарських підприємств, а з другого боку, тим, що жителі села, які раніше були зайняті в міській і сільській промисловості, будівництві, транспорті, інших галузях виробничої та соціальної сфер села, втративши через економічну кризу попереднє місце роботи, змушені були зайнятися виробництвом продовольства на присадибних ділянках.

Деформація сільськогосподарського виробництва проявляється також в істотному зменшенні частки тваринництва у валовій продукції: за роки незалежності вона скоротилася більш ніж на 60% і становила 29,1% у вартості валової продукції сільського господарства в 2009 році проти 50,8% у 1990.

Розвиток агропромислового комплексу також стримує недосконалість механізмів інвестиційного забезпечення. Аграрний сектор України поки що залишається найменш цікавим для інвесторів. Його інвестиційні ресурси формуються головним чином за рахунок власних коштів підприємств (у 2009 році – 83,3%), переважну частину яких становлять амортизаційні відрахування.

Занепад виробничої сфери села є головною причиною масової незайнятості сільського населення. З року в рік у сільському господарстві, мисливстві й лісовому господарстві та пов'язаних з ним сферах послуг скорочується кількість найманих працівників: якщо на кінець 2000 їх кількість становила 104,9 тис. осіб, то на кінець 2009 – уже 32,1 тис. осіб [1, с. 384]. Незайнятість призводить до масового пошуку сільським населенням роботи за межами своїх населених пунктів. І саме це є однією з найголовніших причин бідності на селі. У 2009 році рівень зайнятості осіб у віці 15–70 років у сільській місцевості становив 64,7% [1, с. 385].

Незадовільними на селі є також умови проживання, хоча слід зазначити, що останнім часом темпи зростання індивідуального житлового будівництва в сільській місцевості навіть дещо випереджали темпи зростання в міських поселеннях. Проте якщо в 1995 році у сільській місцевості було введено 43682 м² житлових будинків, то в 2005 – 13890 м², а в 2009 – лише 6032 м² [1, с. 216]. Середня забезпеченість житлом на селі в 2009 році (23 м² на 1 жителя) вища, ніж у містах (21 м²) [1, с. 398], але за якісними характеристиками та комфортністю сільське житло значно поступається міському (див. **табл. 2**).

Нині в селах Миколаївщини переживає кризу і соціально-культурна сфера. Так, у середньому на 100 сільських поселень припадає 45 бібліотек, 1 демонстратор фільмів та 54 заклади клубного типу. Якщо в 1990 році в сільській місцевості діяло 564 дошкільних заклади та ними було охоплено 61% дітей відповідного віку, то в 2009 – вже відповідно 378 закладів і 40% дітей [1, с. 466].

Закриття закладів соціальної сфери нерідко пояснюють істотним зменшенням контингентів споживачів відповідних послуг (наприклад, скороченням чисельності дітей шкільного віку) або раціоналізацією мережі (замість декількох спеціалізованих торговельних закладів, розташованих в одному селі, організовують один універсальний).

Введення ж у дію установ і підприємств соціальної сфери звелось до одиничних об'єктів. Єдине, що ще утримується на певному рівні – це будівництво газопроводів і газопровідних мереж: у 2009 році введено в експлуатацію 29,68 км газової мережі (в 2008 – 143,75 км) [1, с. 206].

Упродовж останніх років значних втрат зазнала сільська медицина. За даними управління охорони здоров'я в Миколаївській області, нині 70% сільських населених пунктів регіону не мають жодної медичної установи. З огляду на це істотно знижується рівень здоров'я сільського населення, оскільки їздити в райцентри незручно й дорого, тож селяни часто просто не лікуються.

Досить актуальним для сільської молоді є питання отримання доброякісної середньої та доступності вищої освіти. Як свідчать соціологічні дослідження, 88% сільської молоді вважає, що в неї немає можливості отримати освіту належної якості за місцем проживання [2]. Враховуючи це, сільська молодь української «глибинки» більшою мірою зорієнтована на вступ до ВНЗ I–II рівнів акредитації, тоді як городяни (особливо жителі обласних центрів) у більшості випадків налаштовані на навчання у ВНЗ III–IV рівнів акредитації.

Отже, можна стверджувати, що ті зміни, які відбуваються протягом останніх років у суспільному житті регіону, в соціально-економічному розвитку села, негативно впливають на умови життєдіяльності та можливості розвитку сільського населення.

Ринкові перетворення в аграрному секторі здійснюються значно повільніше, ніж в інших секторах економіки. Подолання соціально-економічного занепаду села потребує більших зусиль і коштів, спрямованих на відродження й урізноманітнення виробничої сфери, створення нових робочих місць, піднесення добробуту сільських жителів, забезпечення надійного функціонування та зміцнення матеріальної бази соціальної інфраструктури.

Необхідно враховувати, що руйнівний вплив кризи в різних галузях і напрямках економічного й соціального розвитку села буде тим більшим, чим довше триватиме зволікання з ринковою трансформацією і реальним реформуванням відповідних галузей і напрямів. Прискорення аграрної реформи – це шлях до швидкого зупинення соціально-економічної кризи на селі. Причому необхідно враховувати, що будь-які спроби використати командно-адміністративні, планово-соціалістичні механізми не дадуть позитивних результатів, а навпаки, деформують ринкове середовище, спровокують нову економічну кризу.

ВИСНОВКИ

Одним з головних завдань відродження села поряд із формуванням економічних механізмів розвитку сільських територій є створення дієздатних сільських територіальних громад, зміцнення місцевого самоврядування, його організаційних і матеріальних засад, підняття ролі й місця громадськості у здійсненні реформ. Реалізація державної політики на селі має передбачати якнайшвидше прийняття й реалізацію ряду комплексних програм розвитку українського села в цілому та сіл Миколаївщини зокрема, а також неухильне виконання вже затверджених програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичний щорічник Миколаївської області за 2009 рік / Ред. П. Ф. Зацаринський; відповід. за випуск Н. Ю. Рошко. – Миколаїв: Головне управління статистики у Миколаївській області, 2010. – 636 с.

2. Визначення пріоритетних напрямів підвищення рівня соціального захисту сільської молоді [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/november08/6.htm>.